

EMLEKÜLÉS STROMFELD AURÉL SZÜLETÉSÉNEK 100. ÉVFORDULÓJÁN*

HETÉS TIBOR

STROMFELD AURÉL KATONAI PÁLYAFUTÁSA

Tisztelt emlékülés, Kedves Vendégeink!

A megemlékezés ünnepélyes pillanata is megkívánja, hogy történet szemléletünk szigorú mércéjét és vizsgálati módszereit alkalmazva méltassuk egy kiváló történeti személyiséget, Stromfeld Aurél katonai pályafutását. Ám a személyiség nem csupán kora követelményeit felismerő, épp ezért kiemelkedő társadalmi egyéniség, hanem érzelmekkel, belső tulajdonságokkal, sajátos lelki világgal felruházott emberi lény. S talán nincs érdekesebb történeti feladat, mint a történelmi *tettek* és az emberi *gondolat* harmóniáját, vagy éppen disszonanciáját feltárni, tettek és gondolatok mozgatórugóit megismerni, végül is reális-hiteles alakká gyúrni.

Tettekből és gondolatokból tevődik össze a stromfeldi életpálya is, amelyen a hajthatatlansággal párosult akaraterő indította el.

Holnap lesz 100 esztendeje, hogy született. Kétévesen elveszti apját. A támasz nélkül maradt családra szűkös esztendő várakoznak. A gimnáziumi évek sorsot formáló elhatározást érlelnek benne: benyújtja felvételi kérelmét a Ludovika Akadémiára. Az uralkodóház iránti feltétlen hűség és tisztelet jegyében nevelkedik. Odaadásaért a kiváltságosok közé tartozás a jutalom. Tizennyolc évesen, szinte gyermekfővel, friss munkakedvvel, zsebében kinevezési okmányával, magabiztosan érkezik első vezénylési helyére, Sopronba.

Szereti a csapattiszti életet, egyszerű és tanulatlan katonáit, akikbe ő csepegtet tudást. Kétéves szolgálata után elfogadják jelentkezését a Ludovika Akadémia felső tiszti tanfolyamára. Amolyan első lépés ez azon az úton, amely a Monarchia legmagasabb iskolájához, a bécsi Kriegsschulehoz vezet, és valóban. 1900. október 15-én megnyílik előtte az iskola kapuja.¹

Rendszeres, fegyelmezett tanulása fokozódik: tehetsége és szorgalma révén tudása mindinkább elmélyül; műveltsége, ítélőképessége csiszolódik, látóköre bővül.

Társadalmi nézetei is tudatosabbá válnak, határozottabb formát ölt az élet-célról alkotott elképzelése. „Átéreztem — írta naplójában —, hogy nem lehet az a földi élet célja, hogy önmagunknak, önmagunkért éljünk, hanem az egyén egy magasabb cél, a „köz” részére született.”²

* Az MSZMP KB Párttörténeti Intézete, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, valamint a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum által 1978. szeptember 18-án rendezett emlékülésen elhangzott két előadást némileg bővített formában közöljük. — A szerk.

¹ Kriegssarchiv, Wien. Kriegsschule, Rangliste 1900/1901. 24. fasc.

² Börtönnapló. Stromfeld Aurél válogatott írásai. Budapest, 1959. 265. o.

A bécsi Kriegsschule, az egyéves csapatszolgálat, majd kassai tanári beosztása után — pedagógiai hajlamait követve — a Ludovika Akadémiára kérte vezénylését, ahová 1907 őszén kinevezték a taktika és hadügy tanárává.

Több ízben, több országban tett vezérkari utazást. Naplója tanúsága szerint egyéb problémák sem kerültek el figyelmét. „Bármennyire igyekeztem — írta —, azon elhatározással, hogy legalább Konstantinápolyig a katonát magamból kizárom, ez nem megy. Megszoktam mint kutya a verést —, s így mindig elsősorban katonai szemmel nézek mindent.” Olykor mégis csak sikerült a katonát „kizárnia önmagából”, s ennek köszönhető, hogy más irányú gondolatait is megismerhetjük. A déli karsztvidéken átrobogó vonat ablakából kitekintve például nem hagyta megjegyzés nélkül: „Először egy kedves hegy- és dombvidék között haladtunk, mely mindinkább karsztba ment át. Mily nehezek itt a megélhetési viszonyok, mily csekélyek lehetnek az igények! S mégis élnek ott emberek, talán boldogabban, mint mi! Hogy magyarazzuk meg a különbséget pl. egy Rotschild élete és ezek küzdelme között. Hát ez nem predestináció?”³

Tudományos tevékenysége eddig alvó ambíciók feltámadását jelentette. Érdekes és szembetűnő, hogy témaválasztásában mennyire a hadsereg és a társadalom közös vagy egymást érintő problémái izgatják.

Tanulmányt ír az altiszti kérdésről,⁴ amelynek középpontjában az a két kérdés áll: hogyan lehet minél több és jobb altiszetet nyerni a hadsereg számára, és hogyan lehet megoldani a felmerülő szociális problémákat, de felveti azt a gondolatot is, hogy a tiszt és altiszt kart mereven elválasztó vonalat áttörve, az altisztból is lehessen tiszt.

A honvédelmi miniszter pályázatot hirdet hadseregszervezési tankönyv megírására. Stromfeld részt vesz a pályázaton és ő kapja a megbízást. Az első kiadás 1910-ben jelent meg,⁵ de a könyvet még az ellenforradalom idején, a 30-as években is használják.

Stromfeld a tiszt pedagógiai tanfolyam hallgatói számára előadásorozatot tart, s ebben rendszeresen foglalkozik szociális problémákkal. Egyik előadásában megjegyzi, hogy az általános hadkötelezettség miatt a hadkiegészítés valamennyi társadalmi osztályt és réteget érinti. Mi történik akkor, amikor a családból a kenyérkereső bevonul? — veti fel a kérdést. „Azoknál az osztályoknál, melyek családfenntartóik közvetlen keresetéből úgyszólván máról holnapra élnek, a kenyérkereső családtag eltávozván, a nyomor, a szükség áll be — írja. — Házbért nem tudnak fizetni, élelmicikkek beszerzésére nincs pénz. Ezek a családtagok, a proletárok százezrei, méltán követelhetik, hogy az állam nyújtson addig, míg a családfő vissza nem tér, annyit, hogy megélhessenek.”⁶

Érdeklődve olvassa azokat a szerzőket, akik az ember és a társadalom kapcsolatát, egymáshoz való viszonyát fejtegetik. A tiszt és a legénység közti állapot rokonproblémája: a vezér és tömeg, egyéniség és társadalom. Ő, aki tudatosan vallja a „köz” szolgálatát, mert csupán az teljes értékű ember, aki a köz érdekeit szolgálja, tudatosan készül arra is, hogy mint „egész ember” szolgálja hazáját. Érthető, hogy a tiszt, a hadvezér — általában a történelmi személyiség — közel áll hozzá és szerepét kimagaslóan értékeli. Nézetei a személyiség társadalmi szerepéről mégsem váltak szélsőséges hőselméletté. Helyes érzéssel felismerte az ember, a „közkatona” megbecsülésének fontosságát, a történelemben játszott szerepét —, ami meghatározó jelentőségű, hisz enélkül demokratikus

³ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban — HL) Stromfeld gyűjtemény, filmen. „Balkáni napló”

⁴ Magyar Katonai Közlöny, 1909. I. kötet.

⁵ Stromfeld Aurél: Hadseregszervezés. Budapest, 1910. 2. kiadás 1913 és utánnomás 1915.

⁶ HL Stromfeld gyűjtemény. Stromfeld Aurél: A véderő jelentősége... Kézirat, 11. o.

nézetek nem létezhetnek. Ez idő tájt olvassa egy von Mikoss „Der Sozialismus und des Heer” című művét, amely a marxizmus ellen írt rendkívül primitív tanulmány. A szerző néhány oldalon „megcáfolja” a történelmi materializmust, de szép számban idéz alapvető marxista megállapításokat, tételeket, mint alap és felépítmény viszonya, osztályharc, értékelmélet, értéktöbblet, személyiség szerepe stb. Ha korábban és más nem is, de e munka felkelthette Stromfeld érdeklődését a marxizmus iránt.

A századfordulót követő évek a háborús felkészülés miatt döntő jelentőségűek, a hadseregfejlesztés iránya azonban nem áll összhangban a korszerű követelményekkel. Lépések történnek az új kiképzés és harcászati tapasztalatok bevezetésére, szabályzatbeli rögzítésére — és az új gyalogsági szabályzat majdnem szó szerinti fogalmazásban veszi át Stromfeld hadseregszervezési könyvének meghatározását a gyalogságról.

1912-ben Bécsben vezérkari törzstiszti vizsgát tesz. Őrnaggyá nevezik ki és a vezérkari testület őrnagyi rendfokozatra pályázó tisztek bizottságának elnöke, Conrad gyalogsági tábornok, a vezérkarba ajánlja. A magyar honvédelmi miniszter jellemzése révén ismét kitárul előtte a bécsi Kriegsschule kapuja. A kinevezés — katedra a Monarchia legmagasabb katonai iskoláján — kétségkívül a szakmai rátermettség elismerése volt. Aki a pedagógiai pályát életcéljául választotta, mint Stromfeld, annak ez a legtöbbet jelentette. Sokan, nem ok nélkül, gesztust láttak benne a magyar honvédség irányába, hisz Stromfeld az egyetlen honvédtiszt-tanár volt a Kriegsschulén. Szemmel láthatóan úgy tekintettek rá, mint aki nagy karrier előtt áll, s itt minden lehetősége megvolt ahhoz, hogy a hadtudomány kiváló ismerője, jelentős szakértője legyen.

A véstjósuló háborús hírek hallatán Stromfeld, az „ízig-vérig katona”, titokban — és talán egy kicsit naivul — bízott a háború elkerülhetőségében. Nem pacifista érzelmei, hanem humanista gondolkodása akadályozta a való helyzet alakulásának felismerésében. De nemcsak reménykedett a háború elkerülhetőségében, hanem ellenezte is azt. Nem elvi-politikai alapon, nem a hódító, imperialista háborút ítélte el, hanem gazdasági, katonai természetű ellenvetései voltak.

Amikor kitört a háború, kezdetől kétséges volt előtte kimenetele. Eleinte a gyors befejezésben látta a potenciális gyengeség ellenszerét. Amikor ennek lehetetlensége előtte is nyilvánvalóvá vált, kétségei hazája sorsa iránti aggodás-sá alakultak. Egy 1915 elejéről keltezett, barátjához írt válaszlevelében így írt: „ha 1918-ig tart — ahogy Te is gondold —, akkor már csak egy brigáddal játszogathatunk.”⁷

Aggályait a szerbiai front eseményei rövidesen igazolták. Az első hadjárat stratégiai kudarcral végződött és 25 ezer katona életébe került. Néhány hónap-pal később egész Szerbiát ki kellett üríteni.

A háború menetében, de hadteste, a XIII. hadtest életében is változás következett. Parancsnokká Hadfy altábornagyot, Stromfeld egykori tanárát nevezték ki, aki őt választotta maga mellé vezérkari főnökül. A hadtestet az orosz frontra vitték.

Az 1917-es esztendő néhány hadisikere a központi hatalmak javuló helyzetének látszatát keltette. A hiú reményeket az oroszországi forradalmak bekövetkezte, majd Oroszország kilépése is erősítette. Valójában a hadsereg ereje már megrendült.

Körülbelül ettől az időtől jól megfigyelhető a Stromfeld szemléletében végbenemő változás. Élesebben látja az összefüggést a békeévek és a háborúban ta-

7 HL Stromfeld gyűjtemény, filmen. Franz Beyer levele Stromfeldhez 1915. február 24-én.

pasztaltak között. A takargatott ellentmondások nyilvánvalóbbá váltak, politikai színezetet nyertek. Felismerte, hogy a háború terhe milliókra nehezedik, s érezte, hogy ez nem múlhat el nyomtalanul.

1918 januárjában hadtestét az olasz frontra irányították. A tavasszal indított offenzíva kudarca után az agónia jelei is nyilvánvalókká váltak. Mégis, még egy kétségbeesett hadműveleti kísérletben kellett részt vennie. Érezte, hogy malomkövek közé került. Mit kell tennie? Mit kíván a becsület? Zaklatottan írta feleségének az októberi napokban: „Kellemetlen érzés, hogy mindent előre látni. Ami most bekövetkezett — emlékezz, Szerelmem —, évekkkel ezelőtt megjósoltam...”⁸

Ezután már csak egy cél lebegett előtte: minél több emberélet megmentésével hazatérni. Mint parancsnokának, Horsetzky tábornoknak indokolta: „ő köteles erőt veszedelemben forgó szűkebb hazája rendelkezésére bocsátani.”

Amikor katonáival magyar földre lépett, Magyarország már független, polgári demokratikus köztársaság volt. Aki nem élte át az őszirózsás forradalom napjait, a belső átalakulás első lendületét, az különösen tétovázva kereste helyét az új világban. Stromfeld nem volt jelen, mégis helyes érzéssel talált a követendő útra. „Egy korhadtt, egy romlott világ omlott össze” — írta később naplójában. Tulajdonképpen ennek tudata, humanista gondolkodása, tiszta nemzeti érzései, szociális érzéke jelentették az alapot az új eszmék befogadásához, a progresszív társadalmi erők támogatásához.

A Ludovika Akadémia parancsnokává nevezték ki.⁹ Lelkesedéssel foglalta el beosztását: „szébb állást, mint a jövő tisztikar nevelését irányítani”, nem tudott elképzelni. Az igazi kérdés —, hogy egyáltalán szükség lesz-e új tisztikar nevelésére — egyelőre homályban maradt. Stromfeld természetesnek tartotta képzetüket és ennek szellemében dolgozta ki reformterveit. A problémák azonban, amelyekkel szemben találta magát, súlyosak voltak. A hallgatók jelentős része nem méltányolta demokratikus törekvéseit. A négy év alatt óriásira duzzadt és a frontról hazatért tisztikar létbizonytalansága, elveszett kiváltságaik kiélezték viszonyukat a polgári demokratikus forradalommal szemben. A következmények hamarosan jelentkeztek, s a politikai csatározások egyik lényeges színtere éppen a Ludovikán alakult ki. „1918. december elején a tisztikar egyik része hozzám is fordult — hiszen sokan ismertek —, mit tegyünk? — mondotta Stromfeld — ... néztük, hogy melyik az a párt, amelyik erőt képvisel, és pedig olyan erőt, amely az országnak hasznára van...”¹⁰

Az erőt a Szociáldemokrata Pártban találták meg. Vajúdás és kölcsönös érdekek alapján kezdődött a politikai együttműködés, amely Stromfeld életében a szocialista munkásmozgalommal való szerves kapcsolat első lépése volt. E politikai együttműködés eredményeként jött létre a Tényleges Tisztek Szakszervezete, amelyben kommunista, szociáldemokrata és demokratikus tisztek — köztük Stromfeld — együttműködése valósult meg.

A forradalom éleződő osztályharcában mélyebb politikai ismeretekre törekedett, mind határozottabban disztingvált a politikai erők között, politikai szerepet vállalt a Szociáldemokrata Párt oldalán. Rendszeres látogatója lett a pártközpontnak, a Népszava szerkesztőségének, ismeretségi és baráti kapcsolatba került a párt vezetőivel. Stromfeld és a párt nevét együtt kezdték emlegetni; neve választóvonalá vált a tisztikaron belül.

⁸ HL Stromfeld gyűjtemény, filmen. Levele feleségéhez 1918. október 20.

⁹ A kinevezési okmány nem maradt fenn. Stromfeld említi 1920. évi perében. A peranyagot lásd: HL Stromfeld gyűjtemény.

¹⁰ HL Stromfeld gyűjtemény. Vallomása a Monssong Nándor és társai elleni perben 1921. november 8-án.

Amikor a politikai küzdelemben a Szociáldemokrata Párt megszervezte a hadügyi tárcát és Böhm Vilmost hadügyminiszterré nevezték ki, ő Stromfeldet kérte maga mellé hadügyi államtitkárnak.

Új irányvonal kezdődött a hadügyi vezetésben, új szakasz Stromfeld pályafutásában. E szakasz végén azonban kudarc következett be.

A polgári demokratikus rezsim képtelen volt a háború utáni helyzetben reánehézülő gazdasági, kül- és belpolitikai gondokkal megküzdeni. Csődöt mondott az „antant-orientáció”, bomladoztak a gazdasági viszonyok, a nyomor, a munkanélküliség problémája szorongatta a kormányzatot. A tömegek baloldali politikában keresték a kiutat és ennek a politikának a motorja 1918. november 24-től a Kommunisták Magyarországi Pártja volt.

A szervezés alatt álló új hadsereg,¹¹ a frontokról hazatért nyomorgó katonák, a megosztott tisztakar, éppúgy átélte a politikai polarizációt, mint a néptömegek. De a katonák megnyeréséért — akik eldönthették, hogy kié legyen a hatalom — a kommunistáktól a szociáldemokratákon keresztül a szélsőjobboldalig mindenki harcolt.

Böhm és Stromfeld középütt álltak: az új hadsereggel a kormány támaszát szervezték, de az önkéntesekből toborzott hadsereg reménytelen kísérlet maradt, a demokratikus milícia gondolatát az idő túlhaladta. Stromfeld február 25-én benyújtotta lemondását, amelyet nem fogadtak el. Tovább dolgozott, de legendás munkakedve megtört. A hadsereg zilált helyzete egyike volt azoknak a perdöntő tényezőknek, amelyek előre vetítették a március 20-i politikai fordulatot. Amikor a köztársasági elnöknel megjelenő Vyx alezredes az antant hatalmak nevében átnyújtotta azt a jegyzéket, amely engedelmet követelt a román királyság expanziós törekvéseinek és magyar területek megszállását irányozta elő, a kormány tehetetlenné vált. Tagjai, a Szociáldemokrata Párt, de Stromfeld előtt is nyilvánvalóvá vált, hogy kiutat csak politikai síkon lehet keresni. Ez a belpolitikában a kommunistákkal való kiegyezést, a külpolitikában a „keleti orientációt”, a szovjethatalommal való szövetség elfogadását jelentette.

Stromfeld az ellenforradalmi bíróság előtti perében maga is elismerte: „azt ajánlottam, kössünk szövetséget az egész világ proletariátusával az ország érdekében.”¹² E kijelentésével ugyan nem vált a proletárforradalom hívévé, de világosan felismerte ennek a politikának szükségességét. Néhány nappal a Magyar Tanácsköztársaság győzelme után mégis nyugdíjazását kérte és feleségével Győrbe, öccséhez költözött.

Tény, hogy fáradt volt, hogy a szervezési kudarc elkedvetlenítette, hogy a hadügyi vezetésben történt személyi változásokkal nem értett egyet, az internacionalizmus eszméje idegen volt számára. De az ország sorsának gondja egy pillanatra sem hagyta nyugodni.

Gondolatait, háborús emlékeit, új benyomásait rendezgette, amikor újabb események rázták fel. A hadügy élére öttagú kollégium került, a hadseregszervezés ismét lendületet vett. Kun Béla külügyi népbiztos nyilatkozata kételyeket oszlatott benne. A „Magyarországi Tanácsköztársaság — mondotta Kun — nem a területi integritás elvének alapján áll, de a területi kérdéseknek az imperialista hódítás alapján való megvalósulását ellenzi.” A román királyi haderő támadásának elhárítására hozott intézkedések maradék kételyeit is eloszlatták, és a Kormányzótanács felszólítására, Böhm hadseregpáncsnok oldalán, átvette a keleti front csapatainak vezérkari főnöki tisztét.

Stromfeld helyzetét, lehetőségeit, befolyását, alapjában véve a Haditanáccsal

11 HL Polg. dem. forr. iratai. HM 2669/eln. 6—1919. sz. „A Magyar Népköztársaság önkéntes hadseregének szervezete”.

12 HL Stromfeld gyűjtemény. Vallomása 1920. évi perében. A per jegyzőkönyve, 1920. július 6.

és Böhm-mel való kapcsolata határozta meg. Véleményét katonai, katonapolitikai kérdésekben rendszeresen kikérték.

Első feladata a román haderő támadásának feltartóztatása volt. Erélyes kézzel nyúlt a növekvő zűrzavarba, de ez átmenetileg kevésnek bizonyult, április utolsó napjaiban a román erők elérték a Tiszát. A szorongatott helyzetet kihasználva a csehszlovák burzsoá csapatok is támadást kezdeményeztek, megközelítették Salgótarjánt és elfoglalták Miskolcot.

Stromfeld a súlyosbodó katonai helyzetben azt javasolta, hogy a Duna—Tisza között elhelyezkedő csapatokat négy ütőképes hadosztállyá szervezi és ezekkel ellentámadásba megy át. „A csapatok kiegészítésére — mondta — csakis és kizárólag szervezett, komoly, megbízható munkások volnának felhasználandók.”¹³

A Magyar Tanácsköztársaság emlékezetes külsőségek között ünnepelte május 1-ét. A felszabadult ünnepet azonban beárnyékolta a katonai krízis nyomán keletkezett belpolitikai válság. A kommunisták és a szociáldemokrata baloldal nem adták föl a harcot, a munkásosztályhoz fordultak és fegyverbe szólították őket. E válságos percekben Stromfeld határozottan a proletárdiktatúra védelmének álláspontjára helyezkedett. „Minden félreértés elkerülése és a forgalomban levő kózsza hírek ellenére tudatom — írta a fronton álló csapatokhoz küldött parancsában —, hogy az eddig kiadott parancsok teljesen érvényesek, tehát az ellenséggel szemben a legerélyesebb ellenállást kell kifejteni.”¹⁴

A kiküzdött politikai és katonai fordulat nem csak a Tanácsköztársaság életében, de Stromfeld politikai magatartásában is fontos dátum. Ettől kezdve a kiváló katonai szakember minden tudásával a *proletárdiktatúra* ügyét támogatta. Nem véletlen, hogy az ellenforradalmi bíróság is elsősorban a májusi fordulat végrehajtásában játszott szerepéért és azt követő tevékenységéért ítélte el: „Nagy katonai tudással és körültekintéssel — hangzott az ítélet — éjt nappallá téve a vádlott a tönkrement Vörös Hadsereget lábra állította, szervezte és fegyelmezte, és ezáltal a proletárdiktatúrát életben tartotta.”¹⁵

Az elkövetkező két hónap Stromfeld katonai pályafutásának legnagyobb szakasza. Igazi hadvezérként állt a Vörös Hadsereg élén, amelynek győzelmei a Magyar Tanácsköztársaságot erősítették. Sikeresen irányította a hadműveleteket a honvédő és felszabadító háborúban, jól alkalmazta a hadművészet általános elveit, amelyeket új, sajátos vonásokkal gazdagított, felismerte azokat a különleges elveket, amelyeket a forradalmi háború feltételei között alkalmazni lehetett, s ezzel maradandót alkotott, bizonyítékát adta történelemformáló szerepének.

Mint minden forradalmi hadsereget, a magyar Vörös Hadsereget is a kezdeményező szellem jellemezte. Stromfeld tudatosan arra törekedett, hogy a csapatokat lendületben tartsa. „Pofozógép”-taktikáját — „amely abból áll, hogy az ellenséget mindenholonnan kellett állandóan támadni és nyugtalanítani” —, a későbbiekben a francia Saint-Cyr-i katonai akadémián is tanították. Messzemenően élt a hadászati erők egy ponton történő bevetésével. Az ország kis területéből eredő hátrányt a centrális és megfelelő kapacitású vasúthálózat segítségével ellensúlyozta. Huszonnégy-negyvennyolc óra alatt hadosztályokat dobott át az ország egyik végéből a másikba. A gyors hadműveleti helyzetfelismerés a legfőbb erőssége volt. Ennek köszönhető, hogy a váratlan és túlerejű ellenséges támadásokat időben elhárította, kitűnően alkalmazta a nagy tűzerőt képviselő, mozgékony páncélvonatokat.

13 A Magyar Vörös Hadsereg, 1919. Válogatott dokumentumok. Budapest, 1959. 198. o.

14 HL Magyar Tanácsköztársaság iratai. Vörös Hadsereg Parancsnokság 502/16 hdm. sz.

15 HL Stromfeld gyűjtemény. 1920. évi perének ítélete.

Mindezek olyan hadművészeti elemek voltak, amelyek a csődbejutott világ-háborús hadművészet nyomán a forradalmi háborúban, a vezetés és az új hadseregben rejlő lehetőségek kölcsönhatásaként alakultak ki.

Első sikere a fegyverbe szólított budapesti munkások ütőképes hadosztályokba szervezése volt.

Május 6-án megalakult a Vörös Hadsereg Parancsnoksága és átvette az összes hadművelési egység vezetését. A Forradalmi Kormányzótanács vezérkari főnökké Stromfeld Aurélt nevezte ki.¹⁶

Szervezés közben újult erővel lángoltak fel a harcok az északi hadszíntéren. Salgótarjánt és a környező szénmedencét a csehszlovák burzsoá hadsereg közvetlenül veszélyeztette. Stromfeld az ellenséges csapatok visszaszorításával mielőbb tisztázni akarta a helyzetet, hogy további terveihez szabad kezet kapjon. A 6. hadosztályra bízta a feladat végrehajtását. A hadosztályparancsnokság május 7-én átvette a Salgótarján környékén levő csapatok vezetését.¹⁷ Május 9-étől — a sikeres ellencsapás után — a csehszlovák burzsoá csapatok ezen a frontszakaszon visszavonulóban voltak.

A három oldalról fenyegető ellenséges magatartás és az a tudat, hogy az antant és szövetségeseinek támadása előbb-utóbb bekövetkezik, előtérbe állította a preventív fellépés gondolatát. Ez azonban délen külpolitikai és katonai, keleten katonai megfontolásokból nem volt tanácsos. A szerb—francia haderő megtámadása — függetlenül a sikertől, vagy sikertelenségtől — nyílt hadüzenet lett volna az antantnak. A román királyi hadsereg elleni támadáshoz pedig ekkor még nem volt meg a kellő katonai — főként műszaki — felkészültség.

Érvek sora a cseh burzsoá csapatok elleni fellépést sürgette. Egybehangzó jelentésekből megállapították, hogy ez a hadsereg a leggyengébb, mind létszámában, mind felszerelésében elmaradt szövetségeseitől. Csehszlovákia, fejlett ipari ország lévén, erős munkásosztállyal rendelkezett. Ennek nyomán mind a hadseregben, mind a háttországban erős volt a forradalmi erők háborúellenes megnyilvánulása. Az északi irányú támadás mellett szóltak a tanács hatalom belső, gazdasági érdekei is, mindenekelőtt a nógrádi és borsodi iparvidék biztosítása, illetve felszabadítása.

Végül a formai — külpolitikai — lehetőségek is itt voltak a legkedvezőbbek, hiszen a csehszlovák burzsoá hadsereg április 29-én átlépte a párizsi békekonferencián megállapított demarkációs vonalat.

Az alapvető katonai-stratégiai helyzetértékeléssel egyetértettek mind a Forradalmi Kormányzótanácsban, mind a katonai vezető körökben. A főcsapás irányának megválasztásánál vita alakult ki. Volt azonban egy igen fontos külpolitikai-katonai tényező, amely az északkeleti irányú főcsapás mellett szólt: az orosz Vörös Hadsereggel való egyesülés lehetősége. Kun, Szántó és Landler azal számoltak, hogy Miskolc visszafoglalása realisabb előfeltételeket teremt az egyesüléshez, azonkívül felszabadul egy igen fontos gazdasági és politikai központ. Végül is a Miskolc irányában vezetett támadás gondolatát fogadták el.

Stromfeld a május 15-én kiadott intézkedésében körvonalazta a támadásban részt vevő erők nagyságát és meghatározta a támadás fő irányát. A részletes tervek kidolgozása és az ellentámadás vezetése a III. hadtestparancsnokságra várt.

Figyelemmel kísérte a miskolci hadműveletekkel egy időben folyó salgótarjáni harcokat is. Katonai képességét, szakértelmét és merész hadművelési vezetését jellemzi, hogy a salgótarjáni helyzet rosszabbodásakor — május 19-én a

¹⁶ Lásd VHP 505/12. hdm. sz. és Hüb 626/vkf. bk-. 1919. sz. rendeleteket. A Magyar Vörös Hadsereg, 1919., 1. m. 244—247. o.

¹⁷ HL Magyar Tanácsköztársaság iratai. Hadseregparancsnokság naplója 1919. május 6.

csehszlovák burzsoá hadsereg bekerítette és elfoglalással fenyegette Salgótarjánt — nyugodt megfontoltsággal megkezdte a miskolci hadműveleteket. Ugyanekkor megfelelő intézkedéseket tett, hogy a Salgótarjánnál támadó ellenségre döntő csapást mérjen. A vöröscsapatok helytállását és Stromfeld számításának helyességét bizonyítja, hogy már május 20-án reggel először Salgótarján, majd Miskolc térségében siker született. Salgótarján északkeleti oldala felszabadult az ellenséges nyomástól, Miskolc alatt, Mályinál pedig megtört a csehszlovák burzsoá hadsereg ellenállása. A Vörös Hadsereg a nap folyamán mindkét helyen további sikert, s jelentős győzelmet aratott: Salgótarjánnál csapatai támadásba mentek át és az esti órákban előőrsei Miskolcra is bejutottak. Május 21-e a Vörös Hadsereg első nagy győzelmének dátuma lett.

Az eredményes ellencsapás — Miskolc és Salgótarján térségében — szilárd bázist teremtett nagyobb arányú hadműveletekhez. A miskolc—kassai ellentámadás terve most már teljes egyetértéssel találkozott, annál is inkább, mert a hadseregszervezés befejezéséhez közeledett.

Kedvezőbben alakultak a külpolitikai viszonyok is. Az orosz Vörös Hadsereg támadása a Dnyeszter mentén könnyített a Tanácsköztársaság helyzetén: a román királyi hadsereg jelentős erőit kivonták a Tisza mellől és Besszarábiába szállították. Stromfeld ezután már gyengének tartotta a román hadsereget ahhoz, hogy támadást kezdeményezzen.

Május 25-én napvilágot látott előzetes intézkedése az északi ellentámadás végrehajtására.¹⁸

Ez az intézkedés egy nagyobb támadó hadművelet előkészületeire vonatkozott és a megvalósítandó nagy terv végrehajtásának első állomása volt. A két nappal később megjelent parancs kitűzte a támadás célját, irányát, időpontját és megszervezte a részt vevő erőket. A támadás célját a következőkben jelölte meg: „A hadseregparság szándéka a cseh—román haderők belső szárnyát áttörve a cseheket megverni és azután a Tiszán átkelve a román haderő ellen fordulni.”¹⁹

Május 30-án, amikor az ellenoffenzíva az északi arcvonal északkeleti szárnyán a főerőkkel is megkezdődött, Stromfeld élete legszebb katonai tervének végrehajtását kezdte el.

A főirányban támadó 6. hadosztály hamarosan kedvező helyzetbe jutott és közeledett Kassa felszabadításának időpontja. Június 5-én és 6-án vívták a döntő csatát, amely az északi hadjárat legjelentősebb fegyverténye. Pedig Kassa megtartása a csehszlovák hadvezetés fő célja volt és ennek érdekében összes nélkülözhető erőiket mozgósították. Pellé, Hennoque és Chabord tábornok védekező taktikája azonban alul maradt Stromfeld forradalmi vezetésével szemben.

Kassa felszabadítása után ismét felmerült a kérdés: merre és hogyan folytassák a hadműveleteket. A válasz Stromfeldre várt, és 9-én intézkedett az északnyugati offenzíva előkészületeire: „Az általános helyzet megköveteli — hangsúlyozta —, hogy mielőtt a hadsereg zöme a Tiszán átkelve a román haderő ellen fordulna, a cseh hadsereggel hosszú időre leszámoljon.”²⁰

Stromfeld az északnyugati—nyugati irányú offenzívával a csehszlovák burzsoá hadseregre megsemmisítő csapást akart mérni, s ezzel végérvényesen szét akarta zúzni az intervenciónak ezt a frontját. A tervek megvalósítását külpolitikai megfontolások is hátráltatták, bár kétségtelen, hogy június első harmadán végén már a fáradtság tünetei is jelentkeztek a hadseregben. Ez utóbbi azonban korántsem volt oly veszélyes, hogy kizárta volna nagyszabású észak-

18 Szemelvények a magyar hadtörténelem tanulmányozásához II. k. 431. o.

19 Uo. 432. o.

20 A Magyar Vörös Hadsereg, 1919. i. m. 365. o.

nyugati offenzíva lehetőségét. Végeredményben azonban a Kormányzótanács elejtette Stromfeld tervét.

A kritikus hadműveleti helyzetben — június 16-án délelőtt — Kun Béla a főhadiszállásra utazott, hogy Böhmmel és Stromfelddel a második Clemenceau-jegyzékről tanácskozzék.

Stromfeld június 16-án reggel jelentést kapott a Léva körzetében bekövetkezett súlyos katonai helyzetről: az ellenséges támadás közvetlenül fenyegette a várost is. Lehet, hogy az adott politikai helyzetben túlbecsülte a támadás jelentőségét. Úgy nyilatkozott, hogy a jegyzéket el kell fogadni.

Ugyanezen a napon délután Kun Béla a pártvezetőség elé terjesztette javaslatát. Az ülésen — a pártvezetőség tagjain kívül — többek között részt vett Stromfeld is.²¹ Csupán a jegyzéket elutasító, meglepetést keltő állásfoglalása ismeretes, de hogy mi készítette reggeli álláspontjának megváltoztatására, csak sejtjük. Döntő mozzanat lehetett az, hogy a követelés alapos áttanulmányozása után világosan felismerte, hogy elfogadása kapitulációt jelent, márpedig győztes hadsereggel kapitulálni — ezt egy olyan hadvezér, aki ízig-vérig katona, nem tehetta meg.

Stromfeld az ország védelméről való lemondást látta az antant követeléseinek teljesítésében. A katonatömegek erkölcsi erejét megsokszorozó győzelmes felszabadító háború eredményeinek feladása pedig azt is jelentette volna, hogy a Tanácsköztársaság elveszti ezt a hatalmas erkölcsi erőt. Márpedig ennek elvesztése, valamint az a körülmény, hogy az ország gazdaságilag és katonailag egyaránt lehetetlen helyzetbe kerül, előrevetette a forradalom leverésének árnyékát. Stromfeld nem volt kommunista politikus, de azzal tisztában volt, hogy gazdasági, katonai és erkölcsi erő nélkül a forradalom sorsa a vereség. Ha pedig a forradalom elbukik, nincs többé hatalom, amely biztosítja az ország védelmét; s a proletárdiktatúra teljesen ki lesz szolgáltatva az antant kénye-kedvének.

Haladó gondolkodását, őszinte hazafiságát bizonyítja, hogy a forradalmi felszabadító háború eszközét nem akarta kiengedni a kezéből. Nem állt egyedül elgondolásaival. A tanácskormány azonban végül a visszavonulás mellett döntött. Stromfeld írásban fejtette ki ellenvéleményét: „Az ultimátum elfogadása kapitulációt jelent. Ennek következménye egy életképtelen állam, amelynek minden tagja a csecsemőtől az aggastyánig tönkremegy. Lassú, de biztos halált jelent ez. Katonailag olyan határok vannak megállapítva, amelyek a védekezést, a megfojtás ellenes intézkedéseket lehetetlenné teszik. A győzelmesen előrenyomuló csapatok visszavonulása szétzúllásra vezet, amelynek folyamánya az anarchia. Ha az ultimátumot nem fogadjuk el, akkor végtelenül nehéz napok elé kerülünk, ha a proletariátus átérzi történelmi hivatását, még a győzelem lehetősége is megvan, de ha le is győzik, csak időlegesen van legyőzve.”²²

A kérdés vitathatatlanul összetett volt — de a történelem Stromfeldet igazolta.

Július 1-én megkezdődött a Vörös Hadsereg visszavonulása. Az erre vonatkozó parancsot a Forradalmi Kormányzótanács utasítására Stromfeld hajtotta végre. Befejezése után Siófokra távozott.

A keménykötésű újpesti fiú, aki mindenáron katona akart lenni, elhagyta fényes sikereinek színterét; dacosan, de fájó szívvel félreállt. Még nem tudta, hogy katonai pályafutásának végéhez ért...

²¹ Böhm Vilmos: Két forradalom tüzeiben. 324. o.

²² A szövegtöredéket Böhm közli idézett művében.

Stromfeld egyike volt a monarchia legképzettebb, legtehetségesebb vezérkari tisztjeinek. A háború borzalma, kegyetlensége még fogékonyabbá tette őt a társadalmi problémák iránt, s figyelmét még inkább azok felé fordította, akiket legjobban sújtott a háború. De szélesebb látókörű, nagyobb perspektívában gondolkodó ember volt, semhogy ne látta volna, hogy a veszített háború után nem egyszerűen szociális problémák megoldásáról, hanem az egész magyar népet érintő létkérdésről lesz szó. Csakhogy ennek megoldásához a proletárdiktatúra kikiáltásáig minden diplomáciai igyekezet kevésnek bizonyult. Az októberi polgári demokratikus forradalom nem tudta megoldani sem a szociális, még kevésbé az ország sorsát érintő kérdéseket.

A proletárdiktatúra kikiáltásakor Stromfeld visszahúzódott, majd teljes erővel, lelkesedéssel és odaadással dolgozni kezdett. Felismerte az új társadalmi rend nyújtotta lehetőségeket. Úgy érezte, hogy a magyar nép hasznára lehet, segíthet az ország problémáinak megoldásánál. Tudásának kibontakozása előtt nem állt akadály és az iránta megnyilvánuló bizalom megnyitotta katonai érvényesülésének útját.

Távozásáig nagy hatással volt az eseményekre. Tudása, hazafias és szociális gondolkodása, tekintélye a tisztikar és a katonák előtt, valamint a személye iránti politikai bizalom lehetővé tette, hogy messze kiemelkedjék társai közül, s a társadalmi élet vezető egyéniségévé váljék.

Akitől a társadalom ténylegesen megvonja bizalmát, vagy aki úgy érzi, hogy terveinek megvalósítását keresztezik, az vagy félreáll, vagy szembe fordul a társadalommal. Stromfeld félreállt, mert úgy érezte, hogy terveivel nem értenek egyet. Nem tudott azonban elfordulni az eseményektől. Siófokról nap mint nap figyelemmel kísérte a Vörös Hadsereg tiszai offenzívájának alakulását.

Amikor július végén a képtelennek tűnő és baljós katonai hírek hallatára a főhadiszállásra rohant, már elkészt: a proletárdiktatúra elveszett.

Nem sokkal később — az ellenforradalom bírósága előtt — keserűen mondta: „Vádolom magam azért, hogy nem tartottam ki tovább és távozással az embert előnybe helyeztem a közzel szemben.”²³

23 HL Stromfeld gyűjtemény. 1920. évi perének jegyzőkönyve. Védőbeszéd, 1920. július 12.